

неологізми, мовні аномалії. Таким чином, вербалізуються семантичні смисли концепту. На другому етапі відбувається включення заголовку одного тексту до іншого, для якого він не є першим знаком, та ключових слів, текстові константи порівнюються, встановлюються їхні опозиції та сторони тексто-стильового концепту, які протиборствують. На третьому етапі можна інтерпретувати тексто-стильовий концепт завдяки повній картині текстових констант [Фоменко 2004, с. 142-143].

Таким чином, концептуальні домінанти – це когнітивна структура індивідуалізації свідомості в динамічній системі художнього тексту. Вона моделюється текстовими константами, які виводять до каналу інтерпретації. В концептуальних домінантах концентруються авторські смисли в їх індивідуально-авторському розумінні світу. Слідом за І.А. Щирвою, вважаємо, що авторські смисли являють собою окремий варіант концептуалізації світу [Щирова 2006, с. 151].

Виділення концептуальних домінант у творчості конкретних авторів дозволить порівняти їх між собою та з концептуальними домінантами творчості типологічно близьких письменників, встановити, яким чином концептуальні домінанти певної епохи освоюються в художньому дискурсі цієї епохи. Ми висуваємо гіпотезу про те, що концептуальні домінанти є динамічними концептуалізаціями комунікативних моделей побудовання тексту короткого оповідання. У перспективі планується провести дослідження концептуальних домінант, їх трансформацій в німецькомовних текстах коротких оповідань.

Література

- Вежбицкая А.* Понимание культур через посредничество ключевых слов / А. Вежбицкая. – М.: Языки славянской культуры, 2001. – С. 13-38. *Зализняк Анна.А.*, Ключевые идеи русской языковой картины мира: Сб. ст. / Анна А. Зализняк, И.Б. Левонтина, А.Д. Шмелев. – М.: Языки славянской культуры, 2005 – 544 с. – (Язык, Семиотика. Культура) *Карасик В.И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с. *Приходько А.М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. *Степанов Ю.С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М.: Школа «Языки русской культуры», 1997. – 824 с. *Фоменко Е.Г.* Типологическое в идиостиле Джеймса Джойса: монография / Е.Г. Фоменко. – Запорожье: ЗГУ, 2004. – 329 с. *Фоменко Е.Г.* Лингвотипологическое в идиостиле Джеймса Джойса: дис. ... докт. филолог. наук: 10.02.04 / Фоменко Елена Геньевна. – Запорожье, 2006. – 445 с. *Шатилова Л.М.* Актуализация лингвокультурологических категорий эксплицитности и имплицитности как концептуальных доминант в немецкой и русской языковой картине мира: автореф. дис. ... докт. филолог. наук: 10.02.20 / Любовь Михайловна Шатилова. – М., 2011. – 30 с. *Щирова И.А.* О проблемах и принципах когнитивного описания текста // *Studia linguistica.* Язык и текст в современной парадигме научного знания. – № 15. – СПб.: Борей, 2006. – С. 150-156.

УДК 802.0-801.561.3

ПОЖАРИЦЬКА О.О.

(Одеський національний університет імені І.І. Мечникова)

МОВЛЕННЯ НЕГАТИВНОГО ГЕРОЯ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ (на матеріалі американського вестерну)

Стаття розглядає кореляцію між ментальними структурами та синтаксичною репрезентацією мовлення літературного героя. Організація мовлення негативного героя є ключем до авторського концептуального бачення негативності у людській природі. Зроблено висновок про можливий психологічний та когнітивний вплив синтаксичної організації мовлення на читача.

Ключові слова: концепт, вестерн, негативність, декларативне речення, інтеррогативне речення, імперативне речення.

Пожарицкая Е.А. Речь негативного героя: коммуникативный аспект (на материале американского вестерна). Стаття рассматривает корреляцию между ментальными структурами и синтаксической репрезентацией речи литературного героя. Организация речи негативного героя является ключом к авторскому концептуальному виденью негативности человеческой природы. Сделан вывод о возможном психологическом и когнитивном влиянии синтаксической организации речи на читателя.

Ключевые слова: концепт, вестерн, негативность, декларативное предложение, интеррогативное предложение, императивное предложение.

Pozharytska O. The negative character's speech: communicative aspect. The article looks at the correlation between mental structures and syntactic representation of the literary character's speech. The negative character's speech organization proves to be a clue to the author's conceptual vision of the negative in human's nature. A conclusion is made about the syntactic organisation of speech having possible psychological and cognitive impact on the reader.

Key-words: concept, western, negativity, declarative sentence, interrogative sentence, imperative sentence.

Питання про зв'язок та взаємовідносини між мисленням та мовленням посідає одне з важливих місць як то у психології та філософії, так і в мовознавчих науках. Мислення разом з людською психологією слугують первинним джерелом мовленнєвих висловлювань, які, у свою чергу, є основним з інструментів виразу людського мислення під час міжособистісного спілкування.

Соціальна діяльність людини у більшості випадків пов'язана з обміном інформацією, який здебільшого проходить за допомогою мовлення. Проблему механізмів віддзеркалення мислення в мовленні та мовлення як засобу характеристики мисленневих та психологічних особливостей мовця почали досліджувати ще в часи античності, однак і на даний час питання про те, як власно мовлення характеризує ту чи іншу особистість, є край актуальним. У різний час цій темі присвятили свої роботи Г. Штейнталь, О. Потєбня, І. Бодуен де Куртене, Л. Блумфільд, Л. Виготський, А. Леонтьєв, В. Аврорін та ін.. На даному етапі дослідження у цьому руслі найбільш активно продовжують фахівці таких лінгвістичних напрямів як психолінгвістика і ще досить молодій науці когнітивістики.

Актуальність даного дослідження мотивується лінгво-гносеологічною значущістю проблем мовленнєвої комунікації, а також потребою висвітлення кореляцій між мовленням та мисленням. У цьому аспекті особливе місце займає вивчення синтаксичних характеристик мовлення як матеріального вираження такої кореляції.

Метою роботи є виявлення закономірності між виразом авторського концепту негативності та його синтаксичною репрезентацією в мовленні головного негативного героя.

Основні завдання роботи випливають з її мети:

- визначення терміну «концепт негативності» і його інтерпретація в плані характеристики літературного героя;
- загальна характеристика впровадження авторського концепту негативності у романах досліджуваного жанру;
- визначення основних комунікативних типів речень головного негативного героя;
- аналіз виокремлених параметрів синтактики мовлення головного негативного героя на предмет психологічного обґрунтування.

Об'єктом дослідження є діалогічне мовлення героїв, що утілюють авторський концепт негативної особистості, **предметом** – синтаксична складова такого мовлення.

Матеріалом дослідження складають 2000 прикладів висловлювань головного негативного героя, вилучені методом суцільної вибірки з романів жанру «вестерн».

У кожному окремо взятому художньому творі закладені певні концепти позитивності і негативності моральних якостей і моделей поведінки, які реалізуються в системі персонажів.

Під концептом розуміємо «фрагменти свідомості та мислення, що відображають та узагальнюють людський досвід та осмислену в різних типах діяльності дійсність» [Ніконова 2004, с. 164]. Концепти формуються у мозку, функціонуючи у *lingua mentalis*, та знаходять своє вираження у мовленні – одному з основних механізмів людського спілкування, віддзеркалюючи у ньому внутрішній світ людини [Jackendoff 1992], шляхом кодування когнітивних образів знаковою системою мови.

Концепти у свідомості є одиницями пізнання світу [ЛЭК 2002, с. 242], формуються та можуть змінюватись у процесі комунікації. Так, концепти, унаочнені в літературних творах, формуються в думках автора при чи до написання твору, реалізуються у ньому та доносяться до читача, викликаючи в останнього таке чи інше сприймання певних понять та ідей після прочитання твору. Такі концепти представляють авторські загальні поняття про навколишній світ, людську особу і систему етичних норм, та є особливою формою пізнання та формування дійсності й її оцінювання.

Саме на зіставленні персонажів-носіїв різних за своєю суттю ідей моральності, що утілюють їх в своїх діях і вчинках, найчастіше будується зовнішній конфлікт в творі (герой-антигерой) [СССЛ 1999, с. 603]. Етико-естетичний ідеал письменника охоплює людське життя в цілому, дає перспективу розвитку особи, взаємин особи і суспільства. Образи-носії позитивних концептів в літературі володіють яскравою, могутньою індивідуальністю, завжди неповторні, своєрідні, завжди різко відрізняються. Ці характеристики, в з'єднанні з відвагою, рішучістю і заповзятливістю, створюють чарівливість повноцінної, яскравої людини, через образ якої автор висловлює читачу свій світогляд.

Звідси, вивести концепт позитивності або негативності на матеріалі художнього твору можна, тільки проаналізувавши систему персонажів, що діють в ньому.

Спостерігається декілька варіантів віддзеркалення етичної концепції автора.

1. Наявність явно позитивних героїв, що борються з несправедливістю і є об'єктом для наслідування в питаннях моралі (як, наприклад, Гамлет в однойменній трагедії Шекспіра, Роланд в «Пісні про Роланда»). Це пряме вираження авторської думки, що вимагає у читача буквального сприйняття і не викликає активної уявної роботи.

2. Відсутність чітко виписаного позитивного персонажа або млявість його образу в порівнянні з яскравою опуклістю антигероя або наявність у героя більшої частини негативних, ніж позитивних рис. Автор вимагає від читача, щоб той сам зробив висновок, проаналізувавши характер негативної

властивості. Тут працює принцип «від зворотнього», коли справжній герой твору – фантом, що малюється уявою шляхом зворотнього віддзеркалення негативних якостей негативного персонажа у вигляді відповідних позитивних якостей. Таке упровадження авторського концепту позитивності знаходимо, наприклад, в трагедії У.Шекспіра «Ричард III».

Автор висловлює та прокламує свої ідеї через власні твори. Якщо на архаїчних стадіях розвитку мистецтва персонажі не володіли чіткими характерами, а були просто дійовими особами, то пізніше вони стають безперечними носіями людських характерів та ідей [СССЛ 1999, с. 56]. Ми згодні з В.Г. Ніконовою в тому, що «сформульовані у контексті когнітивної лінгвістики ідеї про існування концептуальної картини світу як цілісної, постійно конструйованої системи знань про універсум, яку має індивід, ... дають можливість дослідити авторський концептуальний світ, що уможливило описання психологічного «портрету» автора, дає змогу порівняти образні картини світу різних поетів та письменників» [Ніконова 2004, с. 163].

Вибір для дослідження романів жанру «вестерн» мотивований заздалегідь відомим основним конфліктом будь-якого твору цього жанру, який базується на зіткненні добра і зла [Emery 1957, с. 38], тобто авторського концепту «позитивність» та «негативність». Н. Д. Арутюнова вказує на оцінну характеристику зовнішнього світу людиною за критерієм «добре» та «погане», тобто відповідність або невідповідність об'єкта ідеалізованій моделі світу [Арутюнова 1981, с. 358]. Таке знаходимо і в романах-вестернах.

Відомо, що будь-яке мовлення має автора [ЛЭК 2002, с. 414], а в художньому творі мовцем є, з одного боку, автор, що утілює в творі власні ідеї та принципи, а, з іншого, його персонажі, кожного з яких автор намагається максимально індивідуалізувати та надати їм рис реальних особистостей, створюючи таким чином власну квазі-реальність. Отже, «говорячи» від певного героя, автор свідомо чи підсвідомо підбирає засоби вираження думок такого героя, моделюючи його мовлення за принципом найбільшої відповідності реальній ситуації. Таким чином, аналізуючи мовлення явно негативного героя, дослідник отримує дані про авторське уявлення того, як саме буде говорити людина з невідповідними авторському ідеалові життєвими принципами. Романи-вестерни зі своїм чітким розділенням героїв на виключно «поганців» чи «героїв» представляють ідеальне поле для такого аналізу.

Оскільки однією з основних ознак речення є його комунікативна спрямованість, розглянемо речення, притаманні авторському уособленню негативної особистості, за метою висловлення.

У лінгвістиці існує декілька класифікацій речень за комунікативним принципом. У роботі використано найбільш визнане розподілення речень на питальні, спонукальні та розповідні, якого дотримуються також В. Г. Гак [Гак 1981, с. 65], О. І. Смирницький [Смирницький 2009, с. 260], М. Я. Блох [Blokh 2006, с. 251], Р. Лонг [Long 1980, с. 64]. Категорію окличності, вслід за М. Я. Блохом та Дж. Лайонзом вважатимемо «супутною характеристикою» [Lyons 1977, с. 127]. Окличність, таким чином, «розрізняє емоційно насичені конструкції та емоційно нейтральні конструкції на більш низькому рівні аналізу, але не становить особливого комунікативного типу» [Ривлина 2009]. Вказана тернарна класифікація речень за метою висловлення, згідно результатам сучасних лінгвістичних досліджень, ґрунтується на інформативній природі речення та за своєю когнітивно-комунікативною суттю показує, чи «мовець на рівні мови інформує про те, що він запитує інформацію» (в питальних/інтеррогативних реченнях), чи про що «про те, що він виявляє волю про здійснення або існування в часі виражених в таких реченнях процесів» (в спонукальних/імперативних реченнях), або «про те, що він передає, повідомляє інформацію» [Морозова 2010, с. 125].

Аналіз мовлення «поганців» виявив наступне (див. табл. 1).

Таблиця 1

Вживання комунікативних типів речень героями-носіями концепту негативності

	Типи речень за метою висловлення	Частотність вживання головним негативним героєм
1.	Декларативні	67,7%
2.	Імперативні	12,1%
3.	Інтеррогативні	20,2%

ПРИКЛАДИ ДО ТАБЛИЦІ 1

1. декларативні речення

1). *"That's where the trail ends," said Mac Strann, and started his horse down the slope.* [Brand 2008, с. 122]

2). *Mac Strann stretched out his hand on the surface of the table. He said: "I got an idea you better*

get out of that chair." [Brand 2008, с. 206]

2. імперативні речення

1). *The deep, thick voice of Mac Strann broke in: "Start prayin', Haw-Haw, that the hoss don't kill Barry when he gets to him. Start prayin' that Barry is left for me to finish."* [Brand 2008, с. 136]

2). *"If a man of yours is dead, I think it would be a good idea if these friends of yours back-trailed you. Now get moving, all of you!"* [L'Amour 1977, с. 98]

3. інтеррогативні речення

1). *"Then I would let you take him for nothing," concluded Barry.*

"You'd—what?" said Strann. [Brand 2008, с. 45]

2) *"If Barry comes to me, ain't he the one that's breakin' the law? If I kill him then, won't it be in self-defense?" (Mac)* [Brand 2008, с. 122]

Отже, як свідчить аналіз фактичного матеріалу, герої, що уособлюють собою авторський негативний концепт, зводять кількість вживання спонукальних речень до мінімуму (12,1%) на користь розповідних окличних речень (*And you can ride right out of here!* [Wister 1998, с. 63]), умовних розповідних речень (*Perhaps I could do it, if things go right* [L'Amour 1977, с. 71]), які або мають відтінок побажання, або показують власні сумніви чи невпевненість «негідників» або нетипових нееліптичних спонукальних речень (*You'd better not be so snappy.* [Haning 1999, с. 88]) та ін.

Ще одною типовою рисою для героя-носія негативу є тенденція до ставлення питань (20,2%). Доволі часто вживаючи риторичні запитання, «негідник» сам сумнівається в вірності своїх позицій та ідей, перепитує співбесідника, чи просто запитуючи інформацію. Отже, такі персонажі підсвідомо ставлять себе в психологічно залежну позицію [Slama-Cazacu 2000, с. 12].

Виокремлені характеристики мовлення головного негативного героя демонструють його невпевненість, бажання законспірувати реальну мовленнєву інтенцію та власну безчесність. Щодо засобів вираження авторського концепту позитивності, який він маніфестує у своєму творі, можна сказати, що показуючи характеристики мовлення негативного героя, пропагандовані у творі позитивні риси будуть, за логікою, прямо протилежні. Специфічна організація мовлення головного негативного героя демонструє «як повинні не розмовляти» позитивні особистості, а отже, закликає до впевненості та чесності – як у вчинках, так і на рівні мовлення.

Отже, з проведеного дослідження можна зробити **висновок**, що авторські концепти відбивається не лише у самому змісті твору та лексико-стилістичних особливостях тексту, а й у синтаксичній організації мовлення героїв-носіїв таких концептів та можуть формувати у читача представлення про те, як саме розмовляють позитивна чи негативна особистості. Таким чином, авторський вплив набуває нового характеру, викликаючи в читача певну асоціацію та відповідність між типом героя та засобом вираження його думок, мовними, у тому числі, синтаксичними характеристиками його мовлення.

Література

- Арутюнова Н.Д. Фактор адресата / Арутюнова Н. Д. // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – 1981. – Том 40. – № 4. – С. 356–367. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка. Синтаксис / Гак В. Г. – М.: Высшая школа, 1981. – 207 с. Морозова И. Б. Таксономия элементарных коммуникативных единиц у современной английской речи: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.04 / Морозова Ирина Борисівна. – Одеса, 2010. – 432 с. Ніконова В.Г. Концептуалізація світ у в трагедіях Шекспіра / В.Г. Ніконова // Учен. Зап. Таврического нац. ун-та им.В.И.Вернадского, серия «Филология». – Том 17 (56). – 2004. - №1. – С. 163-168. Ривлина А.А. Теоретическая грамматика английского языка / Ривлина. А.А. - Благовещенск: Изд-во БГПУ, 2009. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bgpu.ru/site/content/kafs/engphil/rivlina/grammar/lectures/lectures%20UNIT%202022.htm> Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / Смирницкий А. И. – М.: Либроком, 2009. – 288 с. – (Серия: Из лингвистического наследия). Blokh M. A Course in Theoretical English Grammar / Blokh M. – М.: Vyssaja skola, 2006. – 424 p. Emery Ph. Psychological Effects of "Western Film": A Study in Television Viewing / Ph. Emery, D. Martin. – University of Melbourne, Dpt of Audio-Visual Aids, Studies in MassCommunications. – Melbourne, 1957. – 47 p. Jackendoff R. What Is a Concept? / R. Jackendoff // Frame, Fields, and Concepts. New Essays in Semantic and Lexical Organization. – Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 1992. – P. 191-208. Long R. Sentence and Its Parts: A Grammar of Contemporary English / Long R. – Chicago: Univ. of Chicago Press, 1980. – 534 p. Lyons J. Semantics: in 2 vol. / J. Lyons. Cambridge: CUP, 1977. – Vol. 2. – 1977. — 540 p. Slama-Cazacu T. Stratageme comunicationale si manipularea / T. Slama-Cazacu. – București: Polirom, 2000. – 215 s. ЛЭК, Лингвистический энциклопедический словарь / [Под ред. Ярцевой]. - М.: Научн.изд-во «Большая Российская Энциклопедия». - 2002. – 634 с. СССР, Современный словарь-справочник по литературе / Сост. и научн. ред. С.И. Кормилов. – М.: Олимп: ООО «Фирма «Изд-во АСТ»». – 704 с. L'Amour Louis The Tall Stranger / Louis L'Amour. – New York:Fancett Publ., 1977. –126 p. Brand M. The Night Horsemen / M. Brand. – New York: Phoenix Rider, 2008. – 276 p. Haning B. Track the Man Down / B. Haning. – New York: Belmont Tower Books, 1999. – 192 p. Wister O. The Virginian / Wister Owen. – N. Y. : Signet Classics, 1998. – 352 p.